

RICHARD E. ZENK: *The Office of the Deacon in Ecclesiastical Law*, Roma 1969, ss. 67+3 nlb, Pontificia Universitas Gregoriana.

Postanowienie Soboru Watykańskiego II, dopuszczające możliwość przywrócenia w Kościele diakonatu jako stałego stopnia hierarchii, zwróciło na tę instytucję baczną uwagę zarówno biskupów, zwłaszcza tych krajów, w których odczuwa się dotkliwy brak dostatecznej liczby kapłanów i powołań kapłańskich, jak również teologów i kanonistów. W oparciu o decyzję Soboru wydane zostały następnie bardziej szczegółowe normy określające sposób powoływania oraz przymioty, prawa i obowiązki stałych diakonów, episkopaty zaś wielu krajów zaczęły wprowadzać u siebie stały diakonat. Zainteresowanie diakonatem ze strony uczonych katolickich znalazło wyraz w licznych publikacjach, zajmujących się głównie aktualną problematyką tej instytucji, z którą wiąże się tak duże nadzieje zaradzenia potrzebom Kościoła.

Książka R. Zenka przedstawia urząd diakona w aspekcie historyczno-prawnym. Jest ona częścią obszerniejszej rozprawy doktorskiej pod tym samym tytułem, napisanej na Wydziale Prawa Kanonicznego w Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Pełny tekst rozprawy dzieli się na dwie części,

poprzedzone rozdziałem wstępnym obejmującym kwestie biblijnych podstaw ustanowienia i pojęcia diakonatu. Część pierwsza zawiera analizę historyczno-prawną funkcji diakona w świetle ustawodawstwa przedkodeksowego, druga zaś jest komentarzem do norm Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczących urzędu diakona. Autor całkowicie pomija w rozprawie najnowszą problematykę diakonatu jako stałego stopnia święceń hierarchicznych, ujętą w normy prawne przez ustawodawstwo posoborowe.

Opublikowana została jedynie pierwsza część rozprawy Zenka, i to z pominięciem fragmentów omawiających mniej ważne funkcje diakona, uzupełniona wstępem, zakończeniem i wykazem bibliografii.

W trzech kolejnych rozdziałach książki przedstawia autor zagadnienie roli diakona w spełnianiu istotnych zadań Kościoła, mianowicie w udzielaniu chrztu, Eucharystii i przepowiadaniu słowa Bożego. Pod względem czasowym badania autora obejmują okres od początków Kościoła aż do wydania Kodeksu Prawa Kanonicznego. Podstawę źródłową stanowią zgromadzone z dużą

¹ Np. M. Oleś, *The Armenian Law in the Polish Kingdom (1356-1519)*, Roma 1966.

² Druga data jest właściwa. Por. *Enciclopedia Cattolica*, t. VII 1183.

starannością teksty Ojców Kościoła i pisarzy kościelnych oraz pomniki ustawodawstwa kościelnego. Autor nie ogranicza się do zestawienia odpowiednich tekstów czy przytoczenia ich treści, lecz przeprowadza gruntowną analizę materiału źródłowego i w oparciu o nią stara się ustalić, jak kształtowały się poszczególne funkcje diakona i jakie zajmował on stanowisko w życiu Kościoła.

Z badań Zenka wynika, że diakon był w zasadzie pomocnikiem biskupa, a później kapłana w sprawowaniu przez nich funkcji władzy święceń. W ciągu wieków zakres uprawnień diakona ulegał pewnym zmianom, ale jego rola jako pomocnika pozostała nienaruszona. I tak funkcję szafarza chrztu uroczystego mógł on pełnić tylko na mocy upoważnienia biskupa lub kapłana, i to wtedy jedynie, gdy zachodziła potrzeba czy konieczność. Był więc diakon tylko szafarzem nadzwyczajnym chrztu. W odniesieniu do Eucharystii — w okresie kiedy udzielano komunii pod dwiema postaciami — diakon miał zawsze prawo podawać komunię pod postacią wina. Udzielanie chleba eucharystycznego należało do biskupa i kapłana. Diakonowi wolno było rozdawać komunię pod postacią chleba tylko pod nieobecność właściwego szafarza lub na podstawie jego upoważnienia. Podobnie w ograniczonym zakresie mógł nosić komunię do chorych.

Również w dziedzinie przepowiadania słowa Bożego przysługiwał diakonowi niewielki zakres uprawnień. Należało do niego czytanie ewangelii w czasie zgromadzeń liturgicznych. Głoszenie homilii i nauczanie prawd wiary wchodziło w zakres praw i obowiązków biskupa bądź kapłana. Diakon mógł przepowiadać słowo Boże tylko wtedy, gdy został do tego wyraźnie upoważniony.

Szczegółowa analiza świadectw Tradycji i ustawodawstwa kościelnego, jaką przeprowadził w swej rozprawie

Zenk, upoważnia go do stwierdzenia, że diakonat spełniał w Kościele rolę pomocniczą. Podstawowym zadaniem diakona było towarzyszyć i pomagać biskupowi lub kapłanowi w sprawowaniu funkcji sakralnych i głoszeniu słowa Bożego. Niekiedy — jeśli zachodziła potrzeba lub konieczność — diakon mógł również zastępować biskupa i kapłana w określonych czynnościach.

Biorąc do ręki książkę Zenka można było oczekiwać, że znajdzie się w niej także pewne informacje z dziejów diakonatu. Takich jednak wiadomości ona nam nie dostarcza. Nie dowiadujemy się z niej np. jak długo diakonat utrzymywał się w Kościele jako stały stopień święceń, czy istniał on w całym Kościele, kiedy zaczęto go traktować wyłącznie jako etap przejściowy, poprzedzający przyjęcie prezbiteratu.

Można mieć również pewne zastrzeżenia co do poprawności rozgraniczenia źródeł od opracowań w wykazie bibliograficznym. Trudno mianowicie zrozumieć, dlaczego autor pisma Ojców Kościoła i pisarzy okresu patrystycznego (np. Cypriana, Hieronima, Euzebiusza z Cezarei) zaliczył do opracowań, natomiast takie pozycje, jak *The Catholic Encyclopedia* czy dzieła kanonistów Thomassina i Ferrarisa umieścił wśród źródeł, podczas gdy należało uczynić raczej odwrotnie. W wykazie opracowań nie zamieszczono pozycji: P. Gasparri, *Tractatus canonicus de sacra ordinatione*, t. 1-2, Parisiis 1893-1894, chociaż jest ona cytowana na s. 46 rozprawy. Autor nie uwzględnił pracy W. Plöchl'a *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. 1-3, Wien 1959.

Rozprawa Zenka, wydana w okresie przywracania i dowartościowywania diakonatu, stanowi niewątpliwie pożyteczną pozycję przyczyniającą się do pełniejszego poznania tej instytucji.

Ks. PIOTR HEMPEREK